

Др Ђорђе Борозан

Питање расплета косовске кризе послије агресије НАТО-а на СР Југославију намеће бројна питања чији се исход сада не може предвидјети. Како су та догађања омогућила разна промишљања великоалбанских пројекција и како многе аналогije упућују на могућа исходишта и разрешења, то аутор чланка покушава да у једном прегледу да вертикалу српско-албанских и југословенско-албанских односа у 20. вијеку. Због тога већ садржина наслова упућује на нужна сажимања, опште констатације, процјене и питања на основу релевантне изворне грађе и литературе.

I

У стољећу које измиче, искуством које опомиње и неизвјесношћу коју нуди, бавимо се овим питањем толико да видици садашњих спознаја траже потпунија сазнања о збивањима и догађајима на југоистоку Балкана и, у оквиру тога, о југословенско-албанским односима. Доиста, мало је питања у мноштву различја народа и држава на Балкану у овом вијеку која као југословенско-албански односи оптерећују савременост и нужно враћају на почетак упитаношћу какав је био када је овако суморна садашњост и несигурна будућност.

Зашто тема има додаток: некада и данас? Прво зато што је то тема историчара који се баве 20. вијеком, у којем је идеја „Велике Албаније“ од „табу“ теме постала наша свакодневица, што насилно постаје стварност, а не мит, како се често мислило. Обавеза је историчара да се тим питањем баве „као током“ једне идеје која стално напушта „своје корито“ и разлива се по југоисточном Балкану, тако да замагљује прошлост и садашњост народа и држава у њеном окружењу толико да се о њој и њеним творцима мора говорити на основу поузданих сазнања методом синтезе од Берлинског конгреса до садашњих дана.

За почетак разматрања нужно се намеће питање зашто је великоалбански концепт из времена Лиге постао дјелотворнији од свих других који су му претходили, прије свега грчке Мегали идеје, санстефанске Велике Бугарске и начертанијевске Србије. Вођени том намјером поћи ћемо од могућих питања, претпоставки и неколико констатација.

Тему актуелном чине питања која садашњост упућује прошлости како би се, колико-толико, наслутила будућност. Исто тако, недовољна истраженост свих релевантних проблема везаних за то питање углавном резултира непоузданим знањем, супротним процјенама, опорим политичким ставовима и неутемељеним историографским сазнањима. При разматрању те теме чини се потребним нагласити да је, уз српско питање које се поново отворило ратом 1991–1995, сада свакако најконтроверзније албанско (великоалбанско) питање, покренуто агресијом НАТО-а на Југославију 1999. године. С разлогом се може поставити и питање да ли је православна цивилизација на Балкану пред великим искушењем.

Пројекат „Велика Албанија“, заснован на идеји „сви Албанци у једној држави“, примјер је 120 година дугог националног романтизма и политичког прагматизма, којим се стално реметила политичка и демографска архитектура југоисточног Балкана. На самом крају 20. вијека Албанци инсистирањем на том анахроном пројекту и упорним понављањем да мир у овом региону зависи од стварања етничке Албаније изазивају сукоб са свим сусједним народима, што поприма обиљежје „судара цивилизација“ према моделу који сугерише Семјуел Хантингтон у својим стратегијским прогнозама за 21. вијек.

„Велика Албанија“, као пројекат, својеврсни је политички феномен, којим се током 20. вијека успјешно одржавала и ширила албанска национална митологија. „Велика Албанија“ не кореспондира с балканском реалношћу, простире се далеко изван албанских државних граница, обухватајући читаву албанску етничку популацију, и не обзире се на национална, историјска и државна права СР Југославије, Македоније и Грчке на дијелу њихових територија.

Од настанка албанске државе (1913), Албанија и Албанци постали су пропагандни, политички и геостратегијски простор са којег су оствариване империјалне амбиције Турске, Аустро-Угарске, Италије и Њемачке, СССР-а и САД, са НАТО-ом, против Србије и Југославије у 20. вијеку. У политичким промјенама током тог вијека, Албанци су се подредили потребама наведених сила, које су у њима налазиле етничко, вјерско и стратегијско предзиђе. Остајући у улози мостобрана на размеђу цивилизација Истока и Запада, Албанија је, као непожељно чедо Балкана, током 20. вијека претежно била неуралгична политичка зона и најнестабилнија политичка творевина.

Концепт „Велика Албанија“ наметнуо се путем вишедеценијске вјерске и етничке дискриминације према Србима, Црногорцима, Македонцима и Грцима и путем албанизације као процеса којим се хранио албански етнички експанзионизам током 20. вијека. Сви ранији, па и садашњи, покушаји отварања и редефинисања „албанског питања“ подразумијевали су промјену политичког и државног статуса Косова и Метохије. Због геостратегијског положаја, природних ресурса, развојних могућности и остварене етничке преминације, Косову и Метохији се у осмишљавању тог пројекта даје пијемонтска улога.

Реформистичка и тобоже хумана Европа, као и сада САД, преко бројних политичких и војних инструктора с простора претходне Југославије, настављају никад прекинуту „игру процјена“, тј. да по својој перфекционистичкој нарави закључују ко кога малтретира, остајући слијепе за суштину језивог међуетничког стања у којем су данас Срби и Албанци. Покушавајући да силом створе „лијепо лице“ увијек ружне стварности Балкана, снаге НАТО-а, КФОР-а и УНМИК-а настоје да успоставе ред и услове за међуетничке односе начином који води ка потпуној деструкцији српске популације на Косову и Метохији.

II

При разматрању те теме долази се често до питања да ли традиција – у којој се боре ирационално и рационално, легендарно и научно, митско и реално – обавезује и чини рад историчара изузетно одговорним.

Албанско (великоалбанско) питање од самог зачетка било је стални, потенцијални извор кризних жаришта у региону југоисточног Балкана током 20. вијека. Политички нестабилна Албанија – „земља матица“, од 1913. године била је од судбинског значаја за стално држање тог питања отвореним захтјевима о коначном и потпуном рјешавању албанског националног питања редефинисањем постојећих међународно признатих граница. Албанија је била и остаје једина балканска држава у којој је албанство доиста постало једина религија Албанаца – како је процијенио Пашко Васа – ефендија Скадранин (1878), чиновник Порте и један од оснивача Албанског цариградског комитета у Истанбулу 1877. године. На основу досадашњих искустава с употребом Албаније и Албанаца, може се констатовати да су Албанци сада, доиста, духом и срцем окренути Западу, али тијелом и главом још увијек „дубоко“ на Истоку.

Свједоци смо да се данас балкански проблеми на Западу посматрају са становишта хуманитарних права, безбједности и стабилности у региону југоисточне Европе, али се, при томе, не губе из вида стари пројекти, планови, идеје и геополитичке визије западних сила. Чини се, заправо, да је Балкан од Берлинског конгреса до данас остао простор за експериментисање великих сила. Стога се поставља питање какав је учинак њиховог утицаја на балканске народе и државе у 20. вијеку – посебно на Србе и Албанце. Одговор се назире из садашњости и неизвјесне будућности.

Чини се реалним постављање следећег питања: да ли су „балканизми“ последица искључиве политичке нетрпељивости балканских народа и друштава или, још више, интереса сила које балканске антагонизме упорно протежирају? Исто тако: да ли су политичке елите Србије, Југославије и Албаније биле у стању да проникну у ћудљиве интересе сила, како у ратовима, тако и у доба мира? То утолико прије што се

чини да је тајна дипломатија великих сила одлучујуће утицала на њихову политичку моћ и учинак. Уосталом, поставља се и питање треба ли занемаривати чињеницу да су Албанију створиле велике силе и да ће се њоме бавити првенствено штитећи сопствене интересе. Коначно – није ли велика Албанија доиста брва надомак зловне руке којом су велике силе, више пута у 20. вијеку, свјесно отварале никад до краја ријешено „Источно питање“ и није ли „Велика Албанија“ кључ у тој брави, коју данас симболизује НАТО, предвођен Сједињеним Америчким Државама.

III

Албанци у Албанији, СР Југославији, Македонији и Грчкој упорно настоје да, уз помоћ међународне заједнице, редефинишу границе Албаније из 1913. године, остварујући политичке захтјеве „Косово – Република“, „Илирида“ и „албанска Чамерија“. Приклањајући се садашњим центрима моћи, очекују помоћ и разумијевање САД и ЕУ, а својим понашањем доводе у питање опстанак држава у којима живе. Стога су суморна предвиђања скоре будућности разлог више да се укратко презентује генеза тог пројекта, чија је примјена већ оставила дубоке и трагичне ожиљке.

Сецесионистички покрет Албанаца с Косова и Метохије у остваривању циљева великоалбанског пројекта, свим средствима, успио је да интернационализује косовско питање и, тиме, створио могућност за редефинисање албанског питања у региону.

Косово и Метохија су, нажалост, током 20. вијека често привлачили пажњу међународне јавности. Још од Берлинског конгреса 1878, па до 1912. године они су поприште сталног албанског терора, зулума и бешчашћа Албанаца према Србима и другим етничким скупинама. У годинама Првог свјетског рата и од стварања Краљевине СХС, од 1918. до 1924, Косово и Метохија су позорница сталних немира, отпора и побуна против институција и политике југословенских влада. Од 1924. до 1941. године они су стално присутни услед протежирања положаја албанске мањинске популације у Југославији од стране албанске политичке емиграције с Косова и званичне Албаније. Од 1941. до 1944. године Метохија и дио Косова, у саставу протектората „Велика Албанија“, чинили су окосницу фашистичког албанског режима, који је геноцидним поступцима према Србима, Црногорцима и Јеврејима драстично мијењао етничку слику тог простора. Конференција у Бујану, на самом почетку 1944, наговјестила је отцјепљење Косова и Метохије, а побуна Албанаца почетком 1945. показала је немирење с новом југословенском државом. Од 1948, када је прекинута сарадња и пријатељство између Београда и Тиране, Енвер Хоџа је деценијама, до своје смрти, упорно настојао да протежира положај Албанаца у Југославији, оптужујући југословенско руководство што није допустило примјену

принципа самоопредјељења. Од тзв. Призренског процеса 1956. Косово и Метохија су поново у средишту јавности, а демонстрацијама 1968, под паролом „Косово – Република“, отпочет је сепаратистички покрет који се не задовољава аутономијом. Ескалација албанског национализма на Косову и Метохији 1981. наговјестила је снажни сепаратистички покрет, који је убрзао југословенску кризу, а од 1989. раздире јединство југословенске федерације. Од 1990. године на Косову и Метохији тај покрет користи слом југословенске државе и, путем самосвојног референдума и тзв. Качаничког устава, ствара парадржавни систем нелегалних институција у Србији. Крајем 1998. прешао је с „гандијевског“ политичког отпора на отворени тероризам и борбу за независно Косово и Метохију води уз помоћ међународне заједнице. Од 24. марта 1999. Косово и Метохија су у центру пажње свјетске јавности због рата који је НАТО повео против СР Југославије.

IV

Стварањем Албанске лиге у Призрену за одбрану територијалног интегритета Османског царства у вријеме политичког расплета источне кризе на Берлинском конгресу (13. јун – 13. јул 1878), албански национални покрет стао је на пут ослободилачким напорима Србије и Црне Горе да се врате на ранија државна и етничка упоришта. Настала с циљем да утиче на спутавање дипломатско-политичких рјешења којима се мијењала политичка карта Балкана, Албанска лига је, према укупном дјеловању, превасходно била продужена рука турске спољне политике и дипломатских промишљања европских сила о будућој употреби Албаније и Албанаца, за које се није нашло мјесто у одлукама Берлинског конгреса.

Очекујући испуњење обећања Порте о стварању јединственог „арбанашког вилајета“, руководство Лиге назначило је меморандумима упућеним турској Порти и владама Енглеске, Аустро-Угарске и Њемачке спремност да брани територије скадарског, косовског, битолског и јањинског вилајета ради поништавања територијалних проширења Србије и Црне Горе остварених у ратовима 1876–1878. и верификованих миром у Сан Стефану 3. марта 1878. и Конгресом у Берлину. Са таквим циљем прваци албанског националног покрета формулисали су максимални територијални концепт „Велике Албаније“ и за вријеме владавине султана Абдул Хамида (1876–1909) успјешно остваривали његове панисламске циљеве.

Пројектујући Албанију од Арта до Јужне Мораве и од јадранске обале до Вардара, упорно су пренебрегавали историјска и етничка права других народа на просторима Косова, Метохије, западне Македоније и Грчке (сјеверног Епира), гдје су Албанци свакако били мањинска популација, без духовних и сакралних упоришта, као и аутентичне

албанске црквено-школске традиције. Насилним истискивањем хришћана са тих простора и терором који је до балканских ратова имао размјере геноцида, Албанци су остварили демографски престиж и територијалне циљеве садржане у захтјевима Призренске и Пећке лиге. Транспарентним истицањем парола о Албанији свих Албанаца и албанству као јединој религији Албанаца, оствариван је од 1878. до 1912. године својеврсни етноцентризам на просторима оновременог косовског вилајета. Због упорног истицања угрожености од „Словена и Грка“, дјелујући преко удружења и друштава у Цариграду, Бечу, Риму, Лондону и Бостону, албанске прваке, из прагматичних разлога, поједини политички кругови сматрали су етничким и вјерским „предзиђем“ руском и јужнословенском престижу на Балкану и Јадрану. Управо та могућност и употреба у одбрани посрнуле Турске изазвала је антагонизам између Албанаца и сусједних народа и одвела њихове националне прваке у политичка надничарства код силе из круга сила која је у сопствене стратегијске интересе укључивала територијалну и етничку Албанију.

Користећи предусретљивост Беча и Рима, Албанију су прокламовали албански прваци предвођени Исмаилом Кемалом на скупштини у Валони 28. новембра 1912. године. У Меморандуму упућеном Конференцији у Лондону, 2. децембра 1920, на којој је разматрано питање Албаније, тражили су да албанске границе одговарају „максималној варијанти територијалног програма“ Лиге, иначе ће остати неуморни борци „албанског етноцентризма и иредентизма“. Међутим, како одлуке Конференције од 30. маја 1913. нијесу испуниле њихова очекивања у погледу граница Албаније, јер су их сматрали минималним политичким рјешењем, сва кривица за такав исход пала је на околне државе и велике силе.

Пропаст Србије и Црне Горе у Првом свјетском рату била је нова прилика да се инструментализује питање албанских граница у вези с империјалним циљевима Аустроугарске монархије на Балкану. Користећи погодности које је окупациони режим на територији Србије и Црне Горе дао Албанцима, насиљем, терором и подстицањем расељавања Срба и Црногораца, мијењала се демографска слика Косова и Метохије.

Повратак српске војске са Солунског фронта на Косово и Метохију Албанци су дочекали бунтовничким држањем, одметништвом и побунама које је организовао Косовски комитет, формиран 7. новембра 1918. у Скадру. Тај комитет слиједио је традиције „Комитета за одбрану Косова“ из 1913. и друштва „Башкими“ из 1915. године. Током читавог међуратног периода на Косову и Метохији се стално осјећала великоалбанска пропаганда. Упади терористичких група из Албаније, састављени од одметника с Косова и Метохије, и све активније учешће политичке емиграције, подстицали су сталне сепаратистичке тежње косовских Албанаца и спутавале остваривање њихових мањинских права.

Сматрајући албанско питање неријешеним, према програмским визијама Призренске лиге из 1878, Пећке лиге из 1899, плановима владе Исмаила Кемала из 1912, Косовском комитету из 1918, 2. призренске лиге из 1943. и „треће“ призренске лиге из 1962, албански историчари, лингвисти, етнологзи, политиколози и књижевни ствараоци већ деценијама уобличавају своје спознаје око задатих циљева великоалбанског националног програма. Стога је суштина спора с Албанцима посљедица тако формиране свијести и чини га албанско преферирање на територије Србије и Црне Горе, Македоније и Грчке.

Стремећи тако задатом циљу, албанско политичко вођство је промене у доскора биполарном свијету схватило као могућност територијалних ревандикација у читавом албанском окружењу, користећи распад Југославије и ишчекујући да се интернационализацијом косовског питања „отвори“ албанско питање у цјелини.

Програм уједињења свих Албанаца у једну државу одвише је транспарентан да би оставио икакву сумњу у крајње намјере албанског интегрализма. Међутим, пут до задатог циља и пројектованог модела „етничке Албаније“ подразумијева многобројне поремећаје постојеће геостратегијске слике југоисточног дијела Балкана.

Простор Косова и Метохије у великодржавном албанском пројекту има изразити геостратегијски значај за исламску дијагоналу, којом би се знатно појачао турско-албански утицај на Балкану. У геостратегијским предвиђањима значајно је, управо стога, да ли ће Косово и Метохија бити мост или препрека Пакту за стабилност југоисточне Европе. У сваком случају, Косово и Метохија су кључно војно стратeгијско тежиште великоалбанског државног пројекта, који разара политичку равнотежу на Балкану и чини га зоном потпуне политичке нестабилности.

Управо због таквих промишљања, Косово и Метохија су синоними веома сложеног геополитичког процеса којим су Срби и Албанци спутани супротностима нагомиланим у 20. вијеку. „Питање Косова“ не може се свести и искључиво третирати као проблем положаја Албанаца у СР Југославији. Утолико прије што се на том простору поставља питање опстанка српског народа, који простор Косова и Метохије сматра духовним и цивилизацијским упориштем. Неопходно је, стога, да се тај проблем разријеша на основу историјске истине, јер се на тај начин једино може открити прави смисао и домет великоалбанске намјере. Албански национални мит је током 20. вијека, у свим кључним политичким ситуацијама и војним конфронтацијама, био у служби рушења успостављене политичке реалности.

Сецесионизмом Албанаца у Србији (на Косову и Метохији) стално је угрожаван територијални интегритет Југославије и управо зато сценарио за политичку посебност треба схватити као етапу ка свеалбанском уједињењу. Употребом силе и насиља и огромним природним прирашта-

јем дошло се до садашњег стања у односима Срба и Албанаца, у којем на једној страни остаје историјски, а на другој етнички критеријум. Загледаност у простор Косова и Метохије и потпуна опхрваност таквим односима не осмишљава, већ затеже уже неспоразума. Извјесност политичке коегзистенције једних и других на том простору, уз садашње одсуство воље за политичким суживотом, сужава све облике и могућности сарадње.

Спољни чинилац, оличен у САД, ЕУ и НАТО-у, данас управља кризом на Косову и Метохији. Процес пацификације и стварања политичких и безбједоносних услова одиграва се на трагичан начин за српско и црногорско становништво, које неумољиво нестаје са косовско-метохијског простора. Упоредо са стратегијским промишљањима САД, ЕУ и НАТО-а, Албанци у Србији настоје да добију државу и да у измијењеној улози југоисточног Балкана стекну доминантну политичку позицију за коначно остваривање великоалбанског пројекта разарањем територијалног интегритета Србије, Црне Горе, Македоније и Грчке.

Албанска политичка вођства на Косову и у Албанији јасно стављају до знања да желе Албанију Албанаца којој би, поред територије Албаније из 1913, биле прикључене територије Србије (Косово и Метохија), западна Македонија, источна подручја Црне Горе и грчки дио сјеверног Епира (Чамерија). Наиме, од Србије се тражи потпуна независност за „албанско Косово“; од Црне Горе административна, територијална и културна аутономија за тамошње Албанце; од Македоније потпуна изједначеност Албанаца с Македонцима у свим државно-правним институцијама, а од Грчке право да Албанци у државним школама уче и на матерњем језику.

Из тактичких разлога влада у Тирани углавном ћути и чека расплет ситуације на Косову и Метохији – надајући се да је њихова посебност готово сигурна (макар и у границама СР Југославије) и да је следећи корак референдум који обезбјеђује самосталност и могућност спајања с Албанијом и другим наведеним просторима.

VI

На основу наведених политичких концепата о територијалној и етничкој Албанији, албанска историографија упорно испреда мит о Албанији Албанаца не уважавајући историјска, етничка, вјерска и културно-цивилизацијска права народа у свом окружењу. Последњи у низу таквих примјера понашања садржан је у Платформи Албанске академије наука за рјешавање албанског националног питања из октобра 1998. године. У њој је сажета стогодишња пракса албанског националистичког покрета, који данас, поводом стања на Косову и Метохији, тражи хитно сазивање „националне скупштине“, како би представници „свих албанских етничких подручја“ постигли договор о потпуном и коначном разрјешењу албанског питања.

У припреми Платформе доиста су учествовали готово најважнији албански интелектуалци са свих „албанских етничких простора“. У

њеном поговору се констатује: „Албанска академија наука, заинтересована не само за статус Косова већ и за будућност цијеле албанске нације, припремила је ову Платформу ради рјешавања албанског националног питања у цјелости“. У Платформи се наводе добро познате романтичарске тежње албанских вођа из периода (рилиндија) покрета из 19. вијека, сугеришу „коначне“ и провјерене „историјске истине“, говори о „цијелом историјском Косову са главним градом Скопљем“, помиње сарадња Тиране са Римом и Берлином ради стварања „етничке Албаније“ у току Другог свјетског рата и наглашава јединство „албанских етничких простора у Југославији“.

Једнострано се користе подаци Француза Ами Буеа (1840), Енглеза Е. Спенсера (1847) и, изнад свега, аустријског научника Ј. Хана (1853). „По њима“, каже се у Платформи, „Албанци су били присутни као аутохтони народ на сјеверу до Ниша, Лесковца и Врања; на истоку до Куманова, Прилепа и Битоља; на југу до Конице, Јањине и Превезе“. То су управо гранични градови до којих се сеже у великоалбанском пројекту, без поштовања политичке, етничке, историјске и културне реалности. Штавише, наводи се нетачна и историографски неодржива процјена: „Не споримо чињеницу да су на овим просторима живели и припадници суседних балканских народа (Грци, Власи, Македонци, Срби, Црногорци, Турци) који су представљали острва националних мањина у отвореном албанском мору. У то време ове територије под влашћу Отоманског царства биле су подељене на четири вилајета – Косово, Скадар, Битољ и Јањина“. Констатује се, такође, да су у српским и грчким владајућим круговима „преовладавала шовинистичка расположења“ и намјере да окупирају „албанске територије“ које су се налазиле под турском влашћу. У спровођењу те идеје, „београдске власти“ обнародовале су 1844. године програм под именом „Начертанија“, а „атинске власти“, у платформи под именом „Мегали идеја“ (на основу тајног савеза Србије и Грчке из 1867), настојале су да поделе албанске територије са „заједничком границом на реци Шкумби и даље путем Виа Егнатија“. У закључку те платформе се каже да су „још у прошлом вијеку“ одређене главне аспирације свих Албанаца – „уједињење свих албанских етничких подручја у једну самосталну националну државу“. Затим, да се „половина албанских етничких подручја још увијек налази под јармом неколико страних држава“ и да је „албанско национално питање још увијек неријешено“. У вези с тим, подсјећа се на обраћање Абдула Фрашерија дипломатским представницима Берлинског конгреса у којем се, поред осталог, напомиње: „У случају да велике силе овај јуначки и слободољубиви народ казне останком у ропству и још горе поједом између сусједних држава, Балканско полуострво никада неће имати мир јер Албанци никада неће престати да се боре за добијање своје националне независности“.

Албанска академија наука ту платформу завршава сопственом процјеном интеграције албанског народа у Европску унију: „Први корак у остваривању овог вишег циља је ослобођење половине албанског

народа од јарма агресивног национализма. У садашњим околностима Академија тражи заједничко посредовање албанских демократских снага и међународних фактора: ради признавања Републике Косово као конститутивног елемента Савезне Републике Југославије, да Албанци у Македонији као грађани буду изједначени са Македонцима и учествују у формирању државе; ради помоћи Албанцима у Црној Гори да имају своју аутономну покрајину и ради обезбеђивања права Албанцима у Грчкој да у државним школама уче и на матерњем језику“.

VII

Какву будућност Косова и Метохије можемо да очекујемо и како је предвиђају САД и ЕУ тешко је поуздано рећи. У сваком случају, поред прагматичног понављања става о Косову и Метохији као интегралном дијелу Србије и Југославије према Резолуцији 1244, треба узимати у обзир чињеницу да је тај простор духовна, културна, национална и политичка вертикала српске прошлости која се у свим будућим пројектима мора уважавати. Ратом НАТО-а против СР Југославије срушен је постојећи међународни поредак и принципи на којима је функционисао Савјет безбједности Уједињених нација. Наиме, војна операција НАТО-а примјер је насилног успостављања униполарног свјетског поретка према властитом нахођењу сада водеће силе свијета – Сједињених Америчких Држава. С политичког аспекта акција НАТО-а против Југославије значи рушење Повеље Уједињених нација у којој је принцип неупотребе силе (члан 2) обавезивао све државе да се уздрже од употребе силе. Само Савјет безбједности имао је овлашћења да одлучује о употреби силе против појединих земаља у име међународне заједнице. Игнорисање такве улоге УН у међународним односима, током војних операција против СР Југославије, повријеђена су права свих држава које желе да Уједињене нације буду гарант мира у свијету. С правног гледишта, поступак НАТО-а није ништа друго до чин отворене агресије на суверену државу. Војна операција је била грубо кршење докумената из Хелсинкија којима су постављене основе система европске безбједности. С војно-политичког гледишта, операције у Југославији нанијеле су велику штету често наглашаваној потреби неширења оружја за масовно уништење. Тешко је помирити се с чињеницом да су Русија и Кина суочене с изазовима сличним Косову и Метохији (Чеченија, Тајланд), прешле преко кршења принципа суверености Србије и Југославије и тиме легализовале теорију САД и ЕУ о „ограниченом суверенитету“.

Све што је предузето у вези с Косовом и Метохијом преседан је чије су посљедице несагледиве и за будуће међународне односе и за судбину овог региона у визијама „Пакта стабилности југоисточне Европе“. Извјесна бојазан и на Западу да су снаге КФОР-а и СФОР-а далеко од очекиваног рјешења, и да сваким даном тону у „косовску каљугу“,

поприма размјере упитаности зашто је и са којим циљем „кампања“ против „етничког чишћења“ једне популације замијењена равнодушним прихватањем насилног одстрањивања других етничких групација са читавог простора Косова и Метохије, упркос тврдњама да војне и полицијске снаге обезбјеђују мултиетничке принципе. Наиме, од уласка КФОР-а на Косово и Метохију, 19. јуна 1999, до сада регистровано је (према информацијама иностраних гласила) више од 481 убиство, 197 отмица, 1.145 пљачки и 1.417 намјерних паљевина и других злоупотреба. Рат у Југославији заустављен Резолуцијом Савјета безбједности (бр. 1244 од 10. јуна 1999), упркос стационираним војним и полицијским снагама међународне заједнице и напорима да се успостави цивилна управа, не даје очекиване резултате.

Високи комесаријат за избјеглице, у свом извјештају поводом сталне, бруталне репресије према српском, црногорском и ромском становништву с Косова и Метохије, констатује: „Они остају затворени у својим кућама, терорисани. Немају приступ јавним службама... Протјеривања се настављају. Насиља нијесу изолована и дио су систематске кампање у којој су Срби принуђени да прије протјеривања потпишу документа којима сву имовину остављају Албанцима“.

VIII

Албански сецесионизам у наведеним околностима има разлога да се нада потпуном одстрањењу Срба, управо онако како су то чинили његови прваци током Првог и Другог свјетског рата 1915–1918. и 1941–1945. године. Ако искуство с косовском кризом, као основним чиниоцем дестабилизације на Балкану, не буде схваћено шире од реваншистичких и империјалних интереса, нелагодност свих који су на том примјеру срушили принципе до тада важећег међународног поретка доминираће над свим изнуђеним рјешењима. Штавише, уколико се „помогне“ стварање „етничких државица“, у облику протектората, укључених у пакт о стабилизацији политичких прилика у југоисточној Европи, а таква размишљања о будућности Косова и Метохије већ се наслућују, руше се сви принципи о непромјенљивости граница, мултиетничким и мултивјерским разрјешењима кризе. Све чешће се помиње теза да циљ свих политичких актера треба да буде Косово и Метохија унутар југословенске федерације или конфедерације, утолико прије јер је албанска делегација у Рамбујеу потписала споразум којим сецесија (одвајање) није предвиђена. Али, како је могуће размишљати о мирном суживоту Срба и Албанаца на Косову и Метохији послје толико масакра и етничких чишћења. Уосталом, већ присуствујемо стварању једне „нове Албаније“, која потхрањује илузије о „великој“ као коначном општеалбанском рјешењу, а при томе се занемарују посљедице за цјелокупно окружење. Поставља се питање није ли примјена таквог „хуманитарног интервенционизма“ подстакла, а не обесхрабрила албан-

ска очекивања. Уосталом, ако НАТО не успије да пронађе одговарајуће рјешење за „питање Косова“, неће бити неочекивано да се остваре предвиђања „Њујорк Тајмса“ о стварању протектората уз подјелу територија дуж етничких рубова, што опет значи стварање могућности за настанак још једне „етничке Албаније“. Стрховања од таквог резултата „хуманог интервенционизма“ потпуно су оправдана.

У општој конфузији, насталој због рата и анархије након њега, етничке групе на Косову и Метохији, оптерећене слојевитим и теобним историјским наслеђем, изложене утицајима „матичних држава“, послужиле су као полигон за међусобна разрачунавања. Ангажовањем међународне заједнице за сузбијање терора и „етничког чишћења“ стигло се до знатно веће хомогенизације и досељавања Албанаца, на једној, и до драматичног исељавања и уништавања Срба, Црногораца и Рома, на другој страни. Док су Албанци доведени на корак од остварења суверене државе (захваљујући администрацији која настаје под контролом КФОР-а и УНМИК-а), Срби, Црногорци, Роми и други обескућени иселјеници траже прибјежишта по Србији и Црној Гори.

IX

Неуспјелим реформама османлијске Турске отпочео је 20. вијек; са балканским ратовима међу међународне проблеме уврстио се исход „албанског питања“ стварањем Албаније 1913. године; током два свјетска рата изнова се трагало за редефинисањем албанског питања и остало при рјешењу из 1913. године. У деценијама послје Другог свјетског рата Југославија се суочавала са сталним незадовољством етничких Албанаца, чији су захтјеви, с остварених административно-управних, културних, школских и вјерских права, упорно ишли ка задатом циљу – „Косово – Република“, да би у ратним збивањима „изгласали“ самозвану „републику“ и, након наводног гандијевског отпора, искоришћеног за ратне припреме, кренули у оружани отпор тактиком терористичких акција због којих су успједиле превентивне мјере полицијских и војних снага.

Не чекајући да Срби и Албанци из конфликтне ситуације изађу сопственим споразумом НАТО, након неуспјешних преговора и „споразума“ у Рамбујеу, сврстао се на страну Албанаца и ратном кампањом против Србије, СР Југославије, дошао у позицију да, према споразуму потписаном у Куманову, пацификује стање, уведе одговарајућу управу и створи услове за мултиетнички, мултикултурни и мултивјерски суживот на Косову. Због осине и острашћене упорности Албанаца за „етничком Албанијом“ и мржње према Србима, којима се „опет“ свете са страшћу која је ирационална, сумња у такву могућност реална је и оправдана. На крају 20. стољећа опет смо, као на његовом почетку, суочени с реформама на Косову и Метохији а исход се не може ни наслутити.